

КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ СФЕРИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВИНИКНЕННЯМ ТРАНСАКЦІЙНИХ ВИТРАТ

Описується проблема сутності «транзакційних витрат» і «сфери відповідальності». Виокремлено сфери відповідальності за виникненням транзакційних витрат на підприємстві. Запропоновано концептуальну модель сфери відповідальності за виникненням транзакційних витрат, а також описано кожен із складових даної моделі.

Ключові слова: облік, організація обліку, транзакційні витрати, сфера відповідальності.

Постановка проблеми. В управлінні підприємством у ринкових умовах широкого масштабу набувають положення інституційної теорії, які зорієнтовані на те, що підприємства мають враховувати вплив на свою діяльність факторів зовнішнього середовища (транзакційних витрат). Транзакційні витрати виникають при моніторингу ринку, тобто проведенні аналізу ринків постачання та збуту, дослідженні конкурентів, укладанні та підписанні договорів, контролю за дотриманням умов контрактів. Тому, щоб підприємство зберігало свої позиції в жорстких конкурентоспроможних ринкових умовах управлінській ланці необхідно звертати пильну увагу на розмір і місце виникнення транзакційних витрат. У системі обліку інформація про транзакційні витрати розгалужена між сукупністю витрат та існує проблема виокремлення сфер відповідальності, тому постає потреба у розробці концептуальної моделі сфери відповідальності за місцями виникнення транзакційних витрат, що забезпечить побудову раціональної організації управлінського обліку транзакційних витрат, а відтак дозволить створити ефективну систему управління на підприємстві. У зв'язку з цим, дана проблема актуальна та потребує подальшого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питань транзакційних витрат присвячено праці вітчизняних і зарубіжних учених, таких як Д. Алена, С. Архієреєва, О. Вільямсона, Т.Еггертсона, К.Ерроу, Н. Іванова, Р. Капелюшнікова, Р. Коуза, Г. Клейнера, В. Кокоревича, В. Кузьменка, С. Малахової, К.Менара, П. Мілграма, В. Милошика, Д. Норта, Г.Олейника, Є.Острома, Р. Ріхтера, Дж. Уолліса, Е. Фуруботна, А. Шастітко, С.Чена. Питанням «сфери відповідальності» присвячено праці таких вітчизняних та зарубіжних науковців, як Ф.Бутинець, С.Голов, Т.Карпова, М.Л.Нападковська, М.С.Пушкар, В.Панасюк, В.Сопко, Дж.Фостер, Ч.Т.Хорнгрен, М.Чумаченко, А.Яругова та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Основним проблемним

аспектом залишається питання практичного впровадження зкоординованого функціонування сфери відповідальності за виникненням транзакційних витрат в системі управління підприємством загалом та поліпшення системи обліку, зокрема.

Постановка завдання. Висвітлити сутність понять «транзакційні витрати» та «сфера відповідальності», охарактеризувати зміст компонентів концептуальної моделі сфери відповідальності за виникненням транзакційних витрат, а також розкрити її практичне застосування.

Викладення основного матеріалу дослідження. Уведення поняття транзакційних витрат започатковано в західній економічній науці. Воно зумовило зміну постулатів неокласичної економічної теорії, зокрема тих, які вказували на існування лише одного виду затрат – виробничих – та відсутність затрат на отримання інформації [1, с.47].

За трактуванням П. Мілграма і Дж. Робертс, «транзакційні витрати охоплюють будь-які витрати, що виникають унаслідок неефективності спільних рішень, планів, угод і створених структур, реакцій на змінені умови, а також нерезультативного захисту угод. Одним словом, вони охоплюють усе, що так чи інакше позначається на дієвості різних способів розподілу ресурсів і організації виробничої діяльності» [2]. О.Вільямсон розкриває транзакційні витрати, як вартість проектування, обговорення та страхування гарантій умов угоди; витрати, пов'язані з поганою адаптацією до непередбачуваних подій і мають місце з порушенням відповідності механізму угод обставинам їх реалізації; організаційні та експлуатаційні витрати, пов'язані з використанням певних структур управління з метою усунення конфліктних ситуацій; витрати, пов'язані зі страхуванням точного виконання контрактних зобов'язань [3, с.35].

Зовсім іншого погляду на розкриття сутності даної економічної категорії дотримується С.І.Архієреєв, який зазначає, що транзакційні витрати – це економічні витрати, що охоплюють

неввні витрати (втрати), які визначаються за альтернативним принципом, як сукупність витрат, що виникають при обміні правами власності, і затрат, призначених для зменшення цих витрат [4, с.4].

Отже, до трансакційних витрат відносяться витрати, пов'язані і з збиранням, накопиченням, обробкою й аналізом інформації про ринок, проведенням переговорів і прийняттям рішень, контролем і захистом виконання контрактів [5, с.77]

Процес управління структурними відповідальними підрозділами забезпечує інформаційна база обліку, аналізу та контролю, що у сукупності формує систему сфери відповідальності господарюючого суб'єкта [6, с. 160]. Виокремлення у структурі підприємства сфери відповідальності дає змогу поєднувати централізоване керівництво з максимальною ініціативою працівників структурних підрозділів у інтересах досягнення спільної мети [7, с. 470].

Під сферою відповідальності С.Ф.Голов розуміє певний сегмент діяльності підприємства, в межах якого встановлено персональну відповідальність менеджера за показниками діяльності, які він контролює та за які несе відповідальність [8]. Ч.Т.Хорнгрен і Дж.Фостер розкривають сферу відповідальності як сегмент організації, відповідальні особи в якому підзвітні за певний обсяг роботи [9, с.110].

Ф.Ф.Бутинець розглядає сферу відповідальності як визначену частину господарської діяльності, певний сегмент діяльності підприємства, характерною рисою якого є встановлення відповідальності конкретної посадової особи за контроль і виконання певних показників [10].

Отже, під сферою відповідальності ми вбачаємо відповідальність окремих осіб, зокрема менеджерів, за окремі види витрат. Дані особи наділені повноваженнями з питань розпорядження, прийняття рішення, раціонального використання та звітування за ті види витрат, за які вони несуть безпосередню відповідальність.

Трансакційні витрати присутні на кожному з етапів господарської діяльності підприємства, тому виокремлюють сфери відповідальності за місцями виникнення трансакційних витрат, як відділу постачання, виробництва та реалізації, а також маркетингового та юридичного відділів [11, с.66].

Трансакційні витрати виникають в операційній, фінансовій, інвестиційній діяльності та у кругообігу господарських процесів, тому необхідність організувати облік трансакційних витрат за допомогою сфери відповідальності доцільно. Ми пропонуємо розробку та подальше застосування концептуальної моделі сфери відповідальності за виникненням трансакційних витрат у системі управління.

Реалізація даної концептуальної моделі запланована у якості основи організації трансакційних витрат і, на майбутнє, у перспективі дозволить на практиці структурувати, а отже, і

поліпшити діяльність підприємства шляхом організації сфери відповідальності за трансакційними витратами. Узагальнююча концептуальна модель сфери відповідальності за виникненням трансакційних витрат представлена на рис. 1.

У розробленій концептуальній моделі сфери відповідальності за виникненням трансакційних витрат за мету ми ставимо процес збору, обробки й аналізу інформації про трансакційні витрати, який в подальшому забезпечить прийняття виважених ефективних рішень у сферах виникнення трансакційних витрат. Виходячи з окресленої мети, сфера відповідальності за виникненням трансакційних витрат має свій об'єкт і суб'єкт. Об'єктом сфери відповідальності за виникненням трансакційних витрат є факти господарської діяльності, які пов'язані з виникненням трансакційних витрат. А як суб'єкта ми вбачаємо відповідальну на підприємстві особу, якій делеговано аналіз, контроль, прийняття рішень і несення відповідальності за них. Також сфера відповідальності за виникненням трансакційних витрат повинна здійснювати взаємопов'язані між собою завдання, такі як збір інформації, який передбачає опрацювання необхідних документів для подальшої обробки й аналізу. Наступним завданням є безпосередньо обробка й аналіз інформації. Дане завдання сконцентровує увагу на тому, що отримана інформація обробляється відповідальною особою та піддається аналізу. На основі проаналізованих даних приймаються рішення, які слугуватимуть зменшенню або збільшенню величини трансакційних витрат залежно від потреб для результативної роботи підприємства в цілому та сфери відповідальності зокрема. Опрацьована інформація з керуючого органу передається до структурних одиниць підприємства, а тому завершальним завданням сфери відповідальності за виникненням трансакційних витрат є контроль за виконанням рекомендацій.

Завдання, які покладені в основу концептуальної моделі сфери відповідальності за виникненням трансакційних витрат, реалізуються за допомогою ряду функцій, таких як інформаційна (надання інформації про причини виникнення, розміри трансакційних витрат); аналітична (аналізі інформації про трансакційні витрати); захисна (надання рекомендацій по не допущенні росту трансакційних витрат); контрольна (контролю за розмірами трансакційних витрат за сферами виникнення).

Виходячи із завдань і функцій, сфера відповідальності за виникненням трансакційних витрат має базуватися на таких принципах функціонування, як інформованості, який передбачає отримання своєчасної, повної, достовірної інформації про трансакційні витрати та надання релевантної інформації управлінській ланці підприємства; адресованості, що полягає у цілеспрямованій передачі інформації про трансакційні витрати; доречності – інформація про

транзакційні витрати має бути доречною та відповідати часовим проміжкам, щоб можна було на її основі прийняти ефективні управлінські рішення; відповідальності – полягає у розробці інструкцій, чіткої системи прийняття наказів і розпоряджень та понесенні відповідальності працівника, за невиконання рекомендацій з регуляції розміру транзакційних витрат.

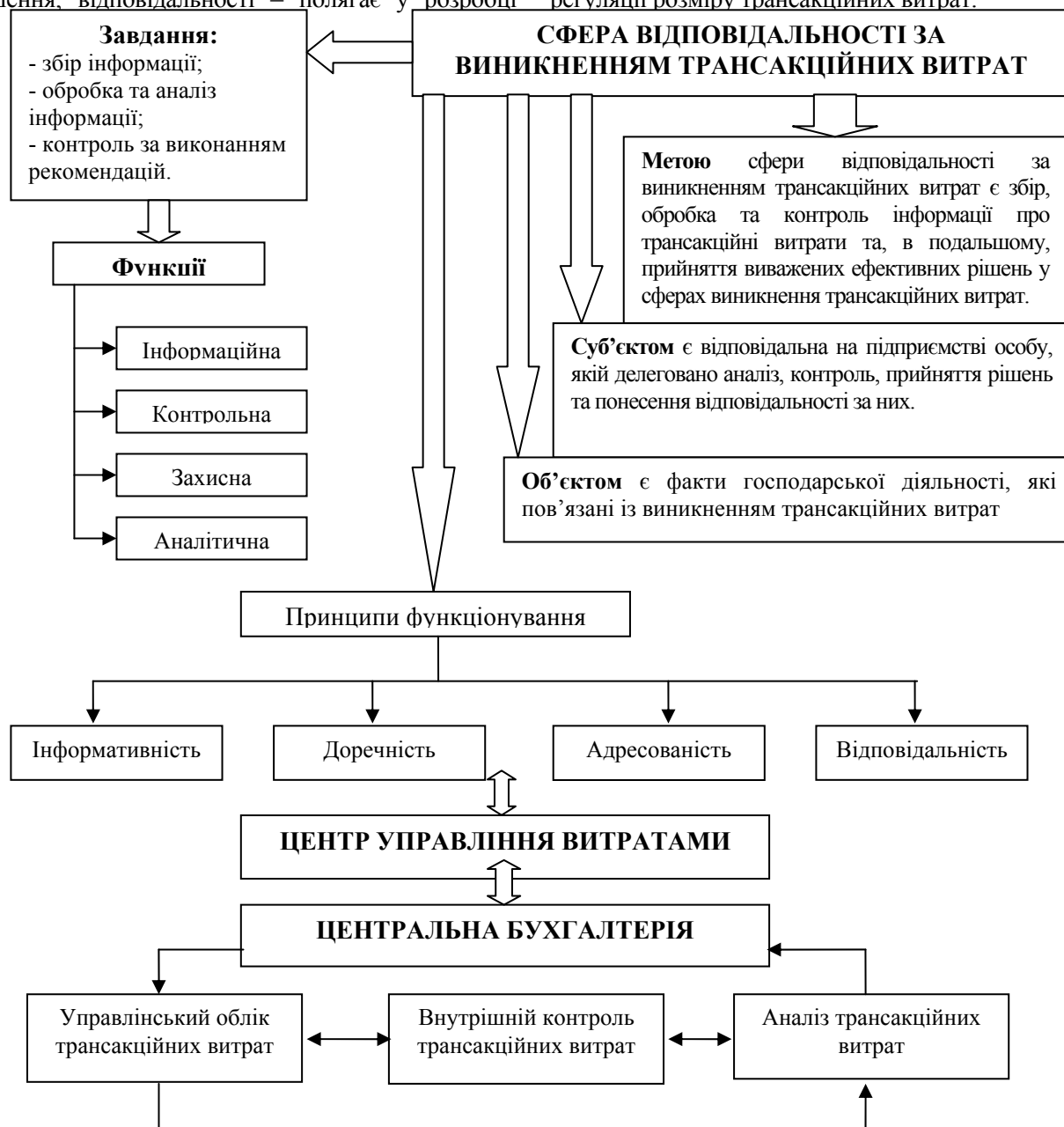

Рис. 1. Концептуальна модель сфери відповідальності за виникненням транзакційних витрат
 Розроблено автором

Систематизована інформація від сфер відповідальності надходить до центру витрат, який передає весь масив інформації про транзакційні витрати до центральної бухгалтерії. У центральній бухгалтерії інформація про транзакційні витрати проходить етап управлінського обліку (на цьому етапі розробляються пропозиції та приймаються управлінські рішення), в результаті чого вона піддається аналізу та повертається до центрів управління витратами.

На етапі обробки інформації центральною бухгалтерією, вище вказані дані знаходяться під постійним внутрішнім контролем. Від центрів

управління витратами інформація передається до сфер відповідальності, де відбувається розподіл рішень про транзакційні витрати і контролюється виконання поставлених цілей.

Висновки. Отже, кожне підприємство прагне до стійкого становища на ринку, тому керуючому органу підприємства необхідно створити гнучку систему управлінського обліку, а також систему обліку транзакційних витрат. Систему обліку транзакційних витрат необхідно організувати за допомогою сфер відповідальності за виникненням транзакційних витрат. Розроблена нами концептуальна модель сфери відповідальності за

виникненням трансакційних витрат виступає підґрунтям і є складовою організації обліку трансакційних витрат на підприємстві. Дана модель дозволить ефективно збирати інформацію про трансакційні витрати, аналізувати й оцінювати

її, а отже, своєчасно приймати рішення стосовно такого роду витрат. Проаналізована проблематика окреслює актуальність та перспективи подальшого розвитку досліджуваної теми.

Список літератури

1. Милошук В. І. Проблеми визначення трансакційних витрат / В. І. Милошук. // Наукові записи. Т.18. Економічні науки. Зб. наук. праць Національного університету "Києво-Могилянської академії". – К.: 2000. – с. 46-50.
2. Milgrom P., Roberts J. Bargaining costs and the organization of economic activity / P. Milgrom, J. Roberts. – Cambridge, 1990. – p. 34.
3. Гришко Н.В. Сучасні концепції управління витратами промислових підприємств / Н.В. Гришко // Культура народів Причорномор'я. – 2007. – № 99. – С. 33-38.
4. Архієреєв С. І. Трансакційні витрати в умовах ринкової трансформації: Автореф. дис. д-ра екон. наук: 08.01.01. / С. І. Архієреєв / Харківський національний ун-т ім. В.Н.Каразіна. – Х., 2002. – 32 с.
5. Бонарев В.В. Трансакційні витрати як економічна категорія / В.В.Бонарев // Економічні науки. Серія «Облік і фінанси». Збірник наукових праць. Луцький національний технічний університет. – Випуск 8(29). – Ч.2. – Луцьк, 2011. – С.65-78.
6. Дюкарева Х.Л.. Концептуальні основи побудови облікової системи центрів відповідальності суб'єктів господарювання / Х.Л. Дюкарева // Науковий вісник НЛТУ України. Вип. 18.6. – Львів, 2008. – С.159-168.
7. Нападівська Л.В. Управлінський облік: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Л.В.Нападівська – К. : Книга, 2004. – 544с.
8. Голов С.Ф. Управлінський облік: підручник / С.Ф.Голов. – К. : Лібра, 2003. – 704с.
9. Хорнгрен Ч.Т., Фостер Дж. Бухгалтерський учет: управленческий аспект / Ч.Т.Хорнгрен, Дж.Фостер; пер. с англ. Я.В. Соколов. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 416с.
10. Бутинець Ф.Ф., Давидюк Т.В., Канурна З.Ф., Малюга Н.М., Чижевська Л.В. Бухгалтерський управлінський облік: Підручник для студентів спеціальності «Облік і аудит» вищих навчальних закладів / Ф.Ф.Бутинець, Т.В.Давидюк, З.Ф.Канурна, Н.М.Малюга, Л.В.Чижевська; за ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. – Житомир : Рута, 2005. – 480с.
11. Бонарев В.В. Сфера відповідальності як основа організації обліку трансакційних витрат на підприємстві / В.В.Бонарев // Економічні науки. Серія «Облік і фінанси». Збірник наукових праць. Луцький національний технічний університет. – Випуск 10 (37). – Ч.3. – Луцьк, 2013. – С.63-68.

Аннотация

Владимир Бонарев

КОНЦЕПТУАЛЬНАЯ МОДЕЛЬ СФЕРЫ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА ВОЗНИКНОВЕНИЕМ ТРАНСАКЦИОННЫХ ИЗДЕРЖЕК

Описывается проблема сущности «транзакционных издержек» и «сферы ответственности». Выделены сферы ответственности за возникновением транзакционных издержек на предприятии. Предложена концептуальная модель сферы ответственности за возникновением транзакционных издержек, а также описано каждую из составляющих данной модели.

Ключевые слова: учет, организация учета, транзакционные издержки, сфера ответственности.

Summary

Vladimir Bonarev

CONCEPTUAL MODEL OF THE SCOPE OF RESPONSIBILITY FOR THE EMERGENCE OF TRANSACTION COSTS

The nature of the problem of "transaction costs" and "the scope of responsibility" is considered. Conceptual model of the scope of responsibility for the emergence of transaction costs and describes each of the components of the model are proposed.

Keywords: accounting, organization of accounting, transaction costs, the scope of responsibility.